

УДК 0706371.215.5; 37.035.6

Ничик Л.А., аспірантка
Інституту журналістики
Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У СУЧАСНІЙ ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті аналізується розвиток сучасної педагогічної преси в Україні. Автор виділяє журнали та рубрики, в яких розміщені публікації з проблеми національного виховання.

The article analyses the development of the up-to-date pedagogical press in Ukraine. The author underlines the journals and their columns in which the publication of national upbringing are placed.

У сучасному суспільстві існує потреба у різноплановій, різногалузевій інформації. Тому на сьогодні в Україні діє система різних засобів інформації, що є однією з тенденцій розвитку посттоталітарного суспільства у напрямку до демократичного. Свобода висловлювань та інформації є фундаментальним принципом справжньої демократії. «Безперешкодний суспільний обмін інформацією, розмаїття думок – істотні елементи кожної вільної держави, необхідні риси сучасної демократії, одним з неодмінних інститутів якої є засоби масової інформації» [10, 23-24]. При цьому «державна повинна створювати умови для існування різноманітної преси, яка відповідала б інтересам груп людей і надавала площу кожному для вираження думок» [6, 3].

Систему засобів масової інформації представляють друковані та електронні ЗМІ. З появою електронної журналістики дехто прогнозував занепад друкованої. Але цього не сталося, бо, на думку І.Михайлина, «кожна з підсистем виконує в системі журналістики свою, пов'язану з її специфікою функцію, обслуговує цілком визначені суспільні потреби в інформації» [2, 62]. Однією з підсистем є преса, яка виконує аналітичну, роз'яснювальну роль. Загальна кількість періодичних видань в

Україні у 2000 році становила понад 10 тисяч, у 2003 році – біля 16 тисяч, а у 2005 – біля 18 тисяч. Тобто спостерігається тенденція до збільшення періодики, що підтверджує факт розвитку в Україні власної інформаційної індустрії, однією з галузей якої є преса.

Сферою нашого зацікавлення є журнали (оскільки вони містять ґрунтовні матеріали з певної тематики чи галузевої спеціалізації), а саме – педагогічні. Специфіка педагогічних журналів, що поряд з іншою педагогічною літературою є джерелом наукової інформації для спеціалістів, полягає в тому, що вона безпосередньо і активно впливає на суспільну свідомість, забезпечує оперативний зв'язок з читачем. Педагогічна преса сучасності вбирає в себе науковий потенціал вітчизняних педагогічних діячів, акумулює і концентрує передові педагогічні ідеї, погляди, положення.

Останнім часом інтерес до української періодики зростає, що обумовлено, на наше переконання, актуальністю освітянських проблем для життєдіяльності якісно нового українського суспільства. Вивчення фахової періодики має певні традиції в українському журналістикознавстві. Найвні ґрунтовні дослідження преси Західної України: «Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870-1940 рр.)» (М.Романюк, 2000), «Українські часописи Північної Буковини (1870-1940 рр.)» (1999) та «Українські часописи Коломиї (1865-1994 рр.)» (1996) (М.Романюк, М.Галушко). Крім того, М.Мартинюк уклав матеріали до бібліографії «Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи» (1998). Чимало дослідників звертають увагу на проблеми національної освіти в історичному аспекті. Вченими-журналістикознавцями досліджувались такі педагогічні видання кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: журнали «Основа» та «Киевская старина» (Н.Побірченко) [5; 4], газета «Школьна часопись» (1881-1889) (Л.Снісарчук) [7, 54-57], періодичні видання «Просвіти» в Галичині (1887-1939рр.)(С.Зворський) [7, 47-50], часопис «Учитель»(1889-1914рр.) (Н.Черниш) [8, 40-43], часописи Східної України (1905-1914) (Н.Остапенко та Н.Сидоренко) [3] тощо.

На сучасному етапі в українській педагогічній журналістиці досліджуються такі проблеми вітчизняної системи освіти: підготовка керівних кадрів у системі освіти (І.Омельчук) [7, 188-190], проблема управління школою на сторінках журналу «Рідна школа» (О.Косинська) [7, 185-188], видання регіонального журналу «Освіта на Луганщині» (Н.Футнікова) [9, 546-550], тематична спрямованість сучасної освітянської преси (О.Коновець) [1] та інші.

Незважаючи на широкий спектр досліджень у галузі української педагогічної преси, проблема національного виховання в сучасних освітянських журналах залишається поза увагою вчених, що і викликало інтерес до неї з нашого боку.

За основу даного дослідження взято характеристику, аналіз саме журнальних матеріалів, бо вони більш ґрунтовно висвітлюють теоретичні і практичні педагогічні проблеми, чого не можна зробити в газеті, враховуючи обмеженість газетної наукової статті. Слід також зважати на читацьку аудиторію: журнальні наукові статті розраховані на певне коло читачів, які більше обізнані з даних питань.

Таким чином, можна стверджувати, що фахівці з педагогіки: вчителі, викладачі та студенти вузів звертаються у процесі своєї діяльності до педагогічних журналів, а їх в Україні більше 100 видань. Умовно їх можна поділити на загальнодержавні (наприклад, «Світ знань», «Освіта і управління», «Обдарована дитина» тощо) та регіональні (наприклад, «Освіта Луганщини», «Вісник Вінницького політехнічного інституту», «Науковий вісник Волинського держуніверситету» і т.д.); загальнотеоретичні педагогічні (наприклад, «Рідна школа», «Палітра педагога», «Освітянські відомості») та вузькогалузеві (наприклад, «Медична освіта», «Іноземні мови», «Історія в школі», «Мовознавство», «Дефектологія», «Зарубіжна література»). Переважна більшість педагогічних журналів видається українською мовою (наприклад, «Директор школи», «Дивослово», «Урок Української», «Шкільна бібліотека», «Педагогіка толерантності» та інші), проте є й російськомовні видання: «Воспитание школьников», «Семья и школа», «Русская филология», «Русская словесность в школах Украины».

Серед такого розмаїття педагогічних видань увагу привертають ті, які протягом чотирнадцяти років (у період з 1991 до 2004 рр.) на своїх сторінках розміщували матеріали про національне виховання. Таких журналів налічуємо 24: «Рідна школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Дивослово», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Урок Української», «Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій», «Дошкільне виховання», «Історія в школі», «Історія в школах України», «Наша школа», «Нові технології навчання», «Освіта і управління», «Слово і час», «Трибуна», «Трудова підготовка в закладах освіти», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колежіумах», «Шлях освіти», «Шкільна бібліотека», «Фізичне виховання в школі», «Відродження», «Коледжанин», «Директор школи».

Провідним журналом у висвітленні проблеми національного виховання є «Рідна школа» (близько 41 % публікацій), який до проголошення незалежності мав назву «Радянська школа». Систематично публікують на своїх сторінках матеріали із зазначеного питання і такі педагогічні видання, як «Початкова школа» та «Педагогіка та психологія». Появу матеріалів в інших журналах скоріше можна назвати явищем випадковим, ніж закономірним, оскільки за чотирнадцять років (досліджуваний період) вихід однієї чи двох статей на сторінках цих журналів свідчать про недостатню увагу до питання національного виховання, навіть якщо журнал видається не з 1991 року, а, як «Урок Української», з 1999 року.

Матеріали періодичних видань, як правило, підбирають за тематичною спрямованістю у рубрики. Це, по-перше, допомагає класифікувати певним чином весь матеріал випуску, по-друге, стає в нагоді читачеві, який цікавиться лише окремою тематикою.

Назви рубрик визначають тематику матеріалів, тому статті про національне виховання теж виділяються у названих педагогічних журналах. Спочатку назвемо рубрики журналу «Рідна школа».

У ньому матеріали про національне виховання за період з 1991 до 2004 рр. розміщені у таких рубриках: «Освіта – XXI століття», «Виховання: стратегії XXI

століття», «Студії: виховання», «Виховання», «Методика. Практика. Досвід.», «Педагогіка і психологія», «Студії: шкільному психологу», «З історії освіти», «Погляд в історію», «Українознавство», «Виховна робота», «Народознавство. Національне виховання».

На відміну від попереднього видання журнал «Початкова школа» не містить рубрик, які прямо, а не опосередковано, вказують на тематику статей про національне виховання: «Школа-родина», «Методика і практика», «До джерел», «До джерел духовності», «Вісті з Рівненщини».

Для журналу «Педагогіка і психологія» характерний чіткий розподіл матеріалів про національне виховання за рубриками. Їх назви прямо стосуються таких публікацій: «Проблеми виховання», «Історія педагогіки, психології освіти».

Аналіз рубрик інших видань показує, що їх назви відповідають тематиці не у всіх перелічених журналах. Наприклад, журнал «Фізичне виховання в школі» – рубрика «Наука – вчителю фізкультури», журнал «Коледжанин» – рубрика «З досвіду роботи», журнал «Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій» – рубрика «Спадщина», журнал «Шлях освіти» – рубрика «Європейський контекст» тощо.

Влучними щодо тематики публікацій є рубрики «Виховання» (журнал «Педагогіка і психологія професійної освіти») та «Громадянське виховання» (журнал «Дошкільне виховання»). У таких часописах, як «Історія в школах України», «Нові технології навчання», «Трудова підготовка в закладах освіти», статті про національне виховання розміщені поза рубриками.

Отже, дослідження рубрик педагогічних журналів за період з 1991 до 2004 рр. показало, що не всі публікації з національного виховання розміщені в межах рубрик. На нашу думку, вмотивованими є такі назви рубрик: «Проблеми виховання» (журнал «Педагогіка і психологія»); «Студії: виховання» та «Виховання» (журнал «Рідна школа»); «Виховання» (журнал «Педагогіка і психологія професійної освіти»); «Навчаючи – виховуємо» (журнал «Українська література в загальноосвітній школі»), тому що вони прямо вказують на тематику матеріалів рубрики.

Публікації про національне виховання за змістом умовно поділяємо на 7 тематичних груп:

- 1) загальнотеоретичні питання: визначено зміст поняття «національне виховання», зазначені його мета та принципи (гуманізм, демократизм, народність, природовідповідність тощо), обґрунтовано роль середньої ланки освіти – школи – у формуванні підростаючих поколінь у душі національної, культурної, мовної єдності;
- 2) патріотизм і громадянськість як основні складові національного виховання: розглянуто поняття «патріотизм» та «громадянськість», виділено спільне та відмінне у їх змісті, вказано на причини, які притупляють громадянські почуття молоді, зокрема політична нестабільність, прояви національної меншовартості, високий рівень корупції, обґрунтовано 4 форми виховання патріота та громадянина (навчальні предмети, відповідна організація життєдіяльності навчального закладу, міжпредметна форма діяльності в межах освітянського простору, організація позанавчальної діяльності);
- 3) категорія «національна свідомість», критерії та рівні її сформованості: визначено суть поняття «національна свідомість» та «національна самосвідомість», названі рівні (високий, середній, низький) та критерії визначення сформованості цього почуття в учнів та студентів вищих навчальних закладів, а також засоби впливу на свідомість особистості;
- 4) виховний ідеал та система цінностей: показано формування виховного ідеалу українців в історичному контексті, виділено систему цінностей як ядро виховного процесу, 5 основних рівнів цінностей, серед яких абсолютні вічні, національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя;
- 5) особливості української етнопедагогіки: розкрито суть науки про досвід народу у справі виховання молоді як джерела для розвитку національної системи виховання, її відмінність від офіційної та необхідність

використання тих елементів, які відповідають вимогам сучасної педагогічної науки, окреслено особливості нового типу школи – школи-родини;

- б) засоби національного виховання: підкреслено роль навчальних предметів (у школі – інтегрованого курсу українознавства, рідної мови та української літератури, історії та географії України; у вищих навчальних закладах – суспільних дисциплін) та народного мистецтва, краєзнавства, роботи позанавчальних заходів у вихованні нового покоління української молоді;
- 7) становлення ідеї національного виховання: показано розвиток ідеї про національне виховання з другої половини XIX – до кінця XX ст., проаналізовано діяльність таких українських педагогів, як С.Русової, О.Барвінського, О.Духновича та інших, з'ясовано педагогічну спрямованість краєзнавства.

Отже, аналіз сучасної освітянської преси в Україні дозволяє зробити наступні висновки:

1. Період незалежності України характеризується збільшенням кількості друкованих видань, зокрема педагогічної преси. Серед важливих педагогічних проблем основною є національне виховання. Актуалізації цього питання сприяли зміни в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства.
2. Провідним у висвітленні проблеми національного виховання є журнал «Рідна школа». Систематично висвітлюють це питання такі педагогічні видання, як «Початкова школа» та «Педагогіка і психологія».
3. Тематично обґрунтованими щодо публікацій про національне виховання є такі рубрики: “Виховання” (журнал “Педагогіка і психологія професійної освіти”), “Проблеми виховання” (журнал “Педагогіка і психологія”), “Студії: виховання” та “Виховання” (журнал “Рідна школа”).

4. За змістом та тематикою публікації з питання національного виховання поділені на 7 груп: 1) загальнотеоретичні питання; 2) патріотизм та громадянськість як основні складові національного виховання; 3) категорія «національна свідомість», критерії та рівні її сформованості; 4) виховний ідеал та система цінностей; 5) особливості української етнопедагогіки; 6) засоби національного виховання; 7) становлення ідеї національного виховання.

Література

1. *Коновець О.Ф.* Когнітивний і національно-культурний комунікатив сучасної освітянської преси /Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф. 24-26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003. – С. 577–584.
2. *Михайлин І.* Основи журналістики. – К.: ЦУЛ, 2002. – 284с.
3. *Остапенко Н.Ф., Сидоренко Н.М.* Від «Ради» і «Світла» до «Вільної української школи»: проблеми національної освіти на сторінках українських часописів Східної України (1905-1914) // Образ. – 2001. – Вип. 2. – С. 72–79.
4. *Побірченко Н.С.* Проблеми освіти на сторінках часопису «Киевская старина» (1882-1906). – К.: Наук. світ, 2000. – 91с.
5. *Побірченко Н.С.* Шкільні проблеми на сторінках часопису «Основа» (1861-1862). – К.: Наук. світ, 1999. – 34 с.
6. *Різун В.* Загальна характеристика масовоінформаційної діяльності. Лекція перша //Київський національний університет імені Тараса Шевченка – К., 2000. – 34с.
7. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22-23 грудня 1995 р. /За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1995. – 292 с.
8. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19-20 грудня 1997 р. /За ред. М.М.Романюка. – Львів, 1997. – 296 с.
9. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. 17-18 трав. 2002 р. /За ред. М.М.Романюка. – Львів, 2002. – 740с.
10. *Шкляр В.* Мас-медіа і виклики нового століття. – К.: Грамота, 2003. – 48с.